

1701 TARİHLİ OSMANLI-VENEDİK AHİDNÂMESİ*

Meryem Kaçan Erdoğan

Osmangazi Üniversitesi Tarih Bölümü, Eskişehir

ÖZET

XVII. yüzyıla kadar denizlerde ağırlığını hissettiren bir devlet olan Venedik ile ilişkiler, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan çok daha eskilere dayanmaktadır. Anadolu Selçukluları ve Beylikler döneminde Anadolu'da ticaret yapma serbestisini elde eden Venedikliler, bu tarihten itibaren elde ettiği hak ve ayrıcalıkları Osmanlılar döneminde de devam ettirebilmek için özel bir gayret sarf etmiştir. Venedik, aradaki barış döneminin sona erdiği durumlarda bile, ticarî çıkarlarını yakından gözeterek, barış için çaba göstermiştir.

XVI. yüzyılda 1503, 1517, 1521, 1540, 1567, 1573, 1575 ve 1595, XVII. yüzyılda 1604, 1619, 1625, 1640 ve 1670 tarihli ahidnâmeler ile Venedik imtiyazlarını artırarak Osmanlı ülkesinde daha geniş bölgelerde etkili olmuştur. 1701 tarihli ahidnâme ise; uzun bir savaş döneminden sonra verilmiş bir ahidnâmedir. Toplam 33 maddeden oluşan ahidnâme, hem Karlofça antlaşmasında tespit edilen sulh ile ilgili şartları kapsamakta hem de deniz hukuku, ticaret, korsanlık, sınır sorunları, esirlerin mübadelesi, balyos ve konsolosların hak ve imtiyazları, müstemin tüccarların veraset, kefalet, şahitlik ve dava konularında önceki ahidnâmelerde tespit edilen maddeleri tekrar etmekte ve mevcut düzenlemeleri açıklığa kavuşturmaktadır. Ahidnâme ile Venedikli diplomatik görevli ve tüccarlarının hak ve imtiyazları garanti altına alınmaktadır.

ANAHTAR KELİMELER

Venedik, ahidnâme, korsanlık, ticaret, balyos.

OTTOMAN-VENİCE 1701 AGREEMENT

SUMMARY

Relationships with Venice which had a great power in seas till XVII centuries, started before the Ottoman Government's establishment. Venice had the right of making trade in Anatolia during the Seljuks and rank of rulers and from that time they tried hard to continue these rights during the Ottoman Empires. Even the situations where there were some interruptions in peace, thinking of trading Benefits Venice made a great effort for the peace.

In the XVI century with 1503, 1517, 1521, 1540, 1567, 1573, 1575 and 1595, in the XVII century with 1604, 1619, 1625, 1640 and 1670 agreements Venice increased its privileges, in this manner it had an effect on larger Ottoman regions. 1701 agreement was an agreement which was given after a long war period. It was consisted of totally 33 items. Not only did it include the conditions related to the peace defined in Karlofça agreement, it also explained sea laws, trading, piracy, boundry problems, exchanging of the war prisoners, rights and privileges of the consuls. The rights of mercants inheritance witnessing and guaranteeing were repeated according to the past agreements and new organizations were clarified. With this agreement to the rights and privileges of consuls and merchants from Venice were under guarantee.

KEY WORDS

Venice, agreement, piracy, trading, bailo.

1. GİRİŞ

Ahidnâme, lûgatlarda “muâhede” veya “antlaşma kağıdı” olarak ifade edildiği gibi, “muâhede şartlarını ve iki tarafın imzasını taşıyan resmi kağıt” şeklinde de tarif edilmektedir¹.

Ahidnâmeler, İslâm hukununun prensipleri dikkate alınarak ve şeyhülislâmın fetvasından sonra verilen belgelerdir². İslâm hukukuna göre dünyadaki ülkeler darü'l-islâm ve darü'l-harb olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

* Ahidnâme, yüksek lisans çalışması olarak yapılan tezde yer almaktadır. Evail-i Zilka'de 1112/09-18 Nisan 1701 tarihli ahidnâme için bk. Meryem Kaçan, *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Osmanlı-Venedik Ahidnâmeleri*, (Marmara Üniversitesi Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1995, s. 132-147.

¹ Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul 1987 (2. Baskı); Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara 1986; Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I, İstanbul 1993, s.29.

² Mübahat Kütükoğlu, “Ahidnâme”, *Diyanet İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, I, İstanbul 1988, s. 536.

Darü'l-harbde bulunan müslüman olmayanlar “harbî” yani savaş durumunda sayılırlardı. Bunların kanun himayesine alınmaları ve ahidnâme elde etmeleri için “emân” istemeleri gerekiyordu³. Bir harbiye emân vermenin ilk şartı da, onun kardeşlik ve barış yemini ederek başvuruda bulunmasına bağlı idi. Emân bir sözleşme ile sağlama bağlanır, düzenlenen belgeye ahidnâme, içindeki maddelere de uhûd veya şurût denirdi. Ahidnâmeler berât biçiminde düzenlenirdi⁴.

Ahidnâmeler, davet rûknü ile başlar. Bu bölümde Allah’ın adı ile Hz. Peygamber ve dört halifenin adları zikredilip, Allah’ın yardımı ve Peygamberin şefaati istenirdi. Daveti, padişahın tuğrası ve başlangıç formülü⁵ takip eder, daha sonra, padişahın sıfatlarının ve ecdad isimlerinin sayıldığı unvan denilen kısma geçilirdi⁶. Başlangıçta sade⁷ bir özellik gösteren sıfat ve isimler, zamanla tumturaklı⁸ bir hale gelmiştir. Unvan bölümünden sonra karşı tarafın sıfatlarının yer aldığı elkab ve dua bölümüne geçilirdi. Başlangıçta daha kısa olarak tutulan elkab kısmı, giderek genişlemiştir⁹. Dîbâce veya nakil bölümünde ise ahidnâmenin verilmiş sebebi ve şartları açıklanırdı. Dîbâcenin içeriği, ahidnâmenin mahiyetine göre değişiklik gösterir. Savaş sonrasında imzalanan bir ahidnâme

³ Melek Delilbaşı, “Ortaçağ’da Türk Hükümdarları Tarafından Batılılara Ahidnâmelerle Verilen İmtiyazlara Genel Bir Bakış”, *Belleten*, XLVII/85, Ankara 1984, s. 95.

⁴ Halil İnalcık, “İmtiyâzât”, *Encyclopedia of Islam (EI)*, Leiden 1971, II, s.1179.

⁵ “Nişân-ı âlişân-ı sultânî ve tuğrâ-yı garrâ-yı gîtî-sitân-ı hâkânî nasr-ı bi-avni’r-rabbânî hükmi oldur ki...”, Yavuz Sultan Selim tarafından Venedik Dojuna verilen 1517 Tarihli Osmanlı-Venedik Ahidnâmesi için bk. M.Tayyib Gökbilgin, “Venedik Devlet Arşivi’ndeki Türkçe Belgeler Koleksiyonu ve Bizimle İlgili Diğer Belgeler”, *Belgeler (Türk Tarih Belgeleri Dergisi)*, V-VII/9-12, Ankara 1971, s.50-54 (Vesika 130). XVII. Yüzyıl Osmanlı-Venedik ahidnâmelerinde ise başlangıç formülü daha kısadır. “Nişân-ı hümayûn oldur ki”, M. Kaçan, *a.g.t.*, s. 96-147.

⁶ Kütükoğlu, *Ahidnâme*, s. 536-537.

⁷ “...ben ki Sultânü’s-selâtîn burhânü’l-havâkin, Sultân Selîm Şâh bin Sultân Bâyezid Hân’ım...”, 1513 Tarihli Osmanlı-Venedik Ahidnâmesi için bk. Gökbilgin, *Venedik Devlet Arşivi’ndeki Türkçe Belgeler*, s.47-50 (Vesika 129).

⁸ 1670 Tarihli Osmanlı-Venedik Ahidnâmesi’nde Padişah “...ben ki Sultân-ı-selâtîn-i cihân ve esâtîn-i havâkîn-i devrân tâc-bahş-ı hüsrevân-ı zamân Sultân Mehmed Hân ibn-i Sultân İbrahim Hân...” olarak sıfatlarını saydıktan sonra şecerelerini Sultan I. Selim’e kadar götürmektedir. Ahidnâme metni için bk. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), *Düvel-i Ecnebiye Defterleri*, nr. 16, s.11-18/4.

⁹ 1513, 1517, 1521,1540, 1567 tarihli Osmanlı-Venedik ahidnâmelerinde Venedik Dojlarına herhangi bir elkab tanınmamıştır. Venedik devlet başkanları “...şimdiki halde Venedik Doju...”, “...haliya Venedik Doju olan...” diye zikredilmektedir. Hatta 1503 tarihli ahidnâmede *Venedik Doju* yerine *Venedik beyleri* ifadesi kullanılmıştır. Ancak 1573 tarihli Osmanlı-Venedik ahidnâmesinden başlanarak Venedik Dojlarına da uzun lakablar tanınmıştır. “...meşâhirü’l-ümerâi’l-ızâmi’l-İseviyye merâciü’l-küberâi’l-fihâm fi’l-milleti’l-mesîhiyye, muslih-i mesâlih-i cemâhiri’t-tâyifeti’n-nasrâniye Venedik Doju ve beyleri...”, M. Kaçan, *a.g.t.*, s.45-147.

(sulh ahidnâmesi) ise, dîbâcede iki devlet arasında düşmanca ilişkilerin bulunduğu, ancak dostluğun kurulmasının gerektiği, aracı devlet ve elçilerin adları, görüşmelerin yapıldığı yer, antlaşma maddeleri, geçerlik süresi gibi hususlar yer alır. Ahidnâme şartlarını içeren temessükler, iki tarafça kabul edilip, onaylanır ve yürürlüğe girer. Ticarî imtiyazları içeren ticaret ahidnâmelerinin dîbâcesinde ise ahidnâmeyi isteyen taraf ve tecdîd olup olmadığı gibi noktalara temas edilirdi. Ancak sulh ahidnâmeleri içinde de ahidnâmeli devletler tebaasına ticaret alanında tanınmış haklar yer alabilirdi¹⁰. Ahidnâmenin sonunda, ahidnâme şartlarına uyulacağına dair söz verilir¹¹, tarih belirtildikten sonra *mahall-i tahrir* yeri olarak ahidnâmenin yazıldığı yere işaret olunurdu.

2. 1701 TARİHLİ OSMANLI-VENEDİK AHİDNÂMESİ

XIII. yüzyılın başlarından itibaren Anadolu Selçuklu Devleti'nden ticarî ayrıcalıklar elde eden Venedikliler¹², imtiyazlarını bu devletin çöküşünden sonra ortaya çıkan beyliklerden Menteşeoğulları ve Aydınöğulları ile de devam ettirdiler¹³. Venedik, bahsedilen beyliklerin Osmanlılar tarafından fethinden sonra da aynı imtiyazları alma başarısını gösterdi.

Osmanlı Devleti, doğu ile batı arasındaki ticaretin önemini kavrayarak dış ticarî ilişkilerde bir kapitülasyon politikası yürütmeye başladı. XIV. yüzyıldan itibaren Anadolu Selçuklularını, Bizans ve Memlükler tarafından Ceneviz ve Venediklilere tanınmış olan imtiyazları yenileyen Osmanlı Devleti, XVI. yüzyıldan itibaren de Fransa, İngiltere, Hollanda, Avusturya gibi devletlere ahidnâmeler vermişlerdir¹⁴.

Osmanlı ülkesi sınırları içerisinde ticarî çıkarlarını her şeyden önemli gören Venedikliler, her hükümdar değişikliğinde yeniledikleri ahidnâmeler ile bu faaliyetlerini giderek genişlettiler. Tüccarlar, bazı mallar hariç, her malın ihracını

¹⁰ Sulh ve ticarî ahidnâmeler konusunda açıklayıcı bilgi için bk. Kütükoğlu, *Ahidnâme*, s.536-539.

¹¹ 1503 tarihli Osmanlı-Venedik ahidnâmesinde bu söz verme "...*eymân-ı mugallaza ile yemin eylerim ki yeri ve göğü yaradan perverdigâr hakkıyçün...*" ibaresi ile gösterilmiştir. Mahmut H. Şakiroğlu, "1503 Tarihli Türk-Venedik Antlaşması", *VIII. Türk Tarih Kongresi*, Ankara 1983, III, s.1559-1569.

¹² İnalçık, *İmtiyâzât*, s.1182; Selçuklulardan İstanbul'un fethine kadar Türkiye-İtalya ilişkilerini değerlendiren eser için bk. Şerafettin Turan, *Türkiye-İtalya ilişkileri Selçuklular'dan Bizans'ın Sona Erişine*, I, İstanbul 1990.

¹³ Aydın ve Menteşe beylerinin Venedik ile olan ticarî ilişkileri ve verilen ahidnâmeler için bk. Elizabeth A. Zachariadou, *Trade and Crusade, Venetian Crete and the Emirates of Menteshe and Aydın (1300-1415)*, Venice 1983, s. 18 vd.; Paul Wittek, *Menteşe Beyliği*, (çev. Orhan Şaik Gökyay), Ankara 1986; Turan, *Türkiye-İtalya*, s. 197-272.

¹⁴ Kütükoğlu, *Ahidnâme*, s.537-538.

yapabiliyorlardı. Malları güvence altına alınmış olup, bir müstem¹⁵ öldüğünde malı varislerine geçiyor, borcundan ancak kefilî sorumlu tutulabiliyor ve mahkemelerde şahitlikleri kabul ediliyordu¹⁶.

Venedik Cumhuriyeti 1571’de Kıbrıs adasını Osmanlı Devleti’ne terk ettikten sonra bile ticarî ilişkilerini daima geliştirmiş ve bu durum 1645’te Girit savaşlarının başladığı zamana kadar -birkaç küçük olay dışında- devam etmiştir. 1669’da imzalanan antlaşma ile Girit’i¹⁷ Osmanlı Devleti’ne bırakan Venedik, 1670’de daha önce elde ettiği imtiyazları yenileyen bir ahidnâme¹⁸ almayı başarmıştır. İki devlet arasındaki barış ortamı on beş sene devam etti. Osmanlı Devleti 1683’te Viyana’da büyük bir bozguna uğradığı zaman, Girit adasının fethinden dolayı Osmanlılara iyi hisler beslemeyen Venedikliler, Papa’nın da teşviki ile Avusturya İmparatoru ile ittifak etti. Bir yıl sonra da 15 Temmuz 1684’te Osmanlılara savaş ilan etti.

Venedikliler güçlü bir donanmaya sahip oldukları için ilk faaliyetleri denizlerde görüldü. Önce Ayamavra adasını (1685), uzun mücadelelerden sonra da Mora yarımadasını¹⁹ (1685-1690) ele geçirdiler. Dalmaçya ve Bosna taraflarında da bazı yerleri işgal ettiler²⁰. Dört devlete karşı mücadele eden Osmanlı Devleti, uzun yıllar boyunca elinde tuttuğu yerleri kısa sürede elden çıkararak büyük toprak kayıplarına uğradı. On altı sene devam eden savaş Osmanlı Devleti’nin barış istemesiyle sona erdi. Antlaşma Karlofça denilen yerde 24 Receb 1110/26 Ocak 1699’da imzalandı.

Her devlet ile ayrı ayrı sürdürülen müzakereler sonunda Venedik Cumhuriyeti ile de 16 maddeden oluşan bir barış antlaşması yapıldı²¹ ve arkasından ahidnâmeler yenilendi.

¹⁵ Müstem, Osmanlı ülkesinde oturmalarına izin verilen ve genellikle ticaret ile meşgul olan yabancı devlet tebaasına verilen addır. Pakalın, *Tarih Deyimleri ve Terimleri*, II, s.631.

¹⁶ XVI. (1503, 1513, 1517, 1521, 1540, 1567, 1573, 1575, 1595) ve XVII. yüzyıl (1604, 1619, 1625) ahidnâmelerinde Venediklilerin elde ettikleri ticarî ayrıcalıklar ve sulh ahidnâmeleri için bk. M. Kaçan, *a.g.t.*

¹⁷ Girit seferleri ve adanın ele geçirilmesi ile ilgili olarak bk. Ersin Gülsoy, *Girit’in Fethi ve Adada Osmanlı İdaresinin Tesisi (1645-1670)*, (M.Ü. Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 1997; Cemal Tukin, “Girit”, *İslâm Ansiklopedisi*, V/I, s. 793-794.

¹⁸ Evâhir-i Zilhicce 1080/12-20 Mayıs 1670 tarihli Osmanlı-Venedik ahidnâmesi için bk. M. Kaçan, *a.g.t.*, s.121-129.

¹⁹ Venediklilerin Mora yarımadasında bulunan kale ve şehirleri işgali ve zaptı hakkında bk. Hacer Çelebi, “XVII. Yüzyıl Sonlarında Mora’nın Venedikliler Tarafından İşgali”, *Türkler*, 9, Ankara 2002, s. 773-782.

²⁰ Venedik’in uzun süren savaşlar boyunca kara ve denizlerdeki faaliyetleri hakkında geniş bilgi için bk. İ.H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/1, s.460, 476-481, 539-546, 572-580; III/2, Ankara 1988, s.145-146.

²¹ Osmanlı Devleti Avusturya, Venedik, Lehistan ve Rusya ile ikili görüşmeler yoluyla barış şartlarını müzakere etti. 13 Kasım 1698’te başlayan görüşmeler 3 hafta olarak planlandığı halde Venedikliler tarafından çıkarılan zorluklar nedeni ile 3 aydan fazla

Burada 1701 tarihli Osmanlı-Venedik ahidnâmesinin²² diplomatik özellikleri ve içeriği hakkında bir değerlendirme yapılması uygun olacaktır.

Bir sulh ahidnâmesi olan 1701 tarihli ahidnâme hem sulh ile ilgili şartları, hem de daha önceki ahidnâmelerde Venediklilere tanınan imtiyazları içermektedir. Diplomatik açıdan ahidnâme başlangıç formülü olarak kısaca “*nişân-ı hümayûn oldur ki*” cümlesi ile başlamaktadır. Bu formülü, “*Hazret-i hakk celle ve alâ'nın kemâl-i kudret-i ezelliyye-i ilâhiyye ve vufûr-ı mevhibet-i lem-yezelliyye-i rabbâniyyesi mukârenetiyle*” ifadesi ile davet rüknü takip etmektedir. Padişahın sıfatlarının ve ecdad isimlerinin sayıldığı unvân kısmı ahidnâmede oldukça uzundur: “*Ben ki Sultân-ı selâtin-i cihân ve eşref-i havâkîn-i devrân tâc-bahş-ı hüsrevân-ı zamân es-sultân ibnü's-sultân es-sultânü'l-gazî Mustafa Hân ibnü's-Sultân Mehemed Hân...*” diyerek devam eden unvân kısmında Padişah şeceresini Kanuni Sultan Süleyman'a kadar götürmektedir. Ahidnâmede Venedik Doju'nun ismi belirtilmemiş²³, sadece “*Venedik Doju ve cumhuru*” ifadelerine yer verilmiştir. Doj'un elkabı ise “*...mefâhirü'l-ümerâi'l-izâmi'l-îseviyye merâci'ü'l-küberâi'l-fihâmi'l-mesihîyye*” dir. Dua rüknü olarak da “*...hutimet avâkıbuhum bi'l-hayr*” ifadesi kullanılmıştır. Dîbâcede ahidnâmenin verilmiş sebebi izah edilirken, iki devlet arasında bir süredir devam eden düşmanlıktan her iki taraf reayasının zarar gördüğü ve dostluğun yeniden kurulması gerektiğine işaret edilmiştir. Bu arada barış görüşmelerinde aracı olan devletler ve elçiler²⁴ zikredilerek Serdar-ı ekrem Hüseyin Paşa'nın elkab ve duasına yer verilmiştir. “*...Sirem yakasında sınırbaşına karib Karlofça (Karlofça) nâm mahalde...*” ifadesi ile barış görüşmesinin yapıldığı yer belirtilmiştir. Barış görüşmelerinde Venedik Doju'nun elçisi Karlo Rojeni (Ruzzini)²⁵ dir. Barış antlaşması, 24 Receb 1110/26 Ocak 1699'da imzalanarak

sürdü. Sonuçta diğer devletlerin temsilcileri Venedik adına da antlaşmayı imzaladılar ve barış koşulları Venedik tarafından da kabul edildi. Dr. F. Mónica Molnár, “Venedik Kaynaklarında Karlofça Antlaşması: Diploması ve Tören”, (çev. Gökçen Sert), *Türkler*, 9, s. 783-791.

²² Ahidnâmenin tam metni için bk. BOA, *Düvel-i Ecnebiye*, nr. 16, s.19-30/5; karşılaştırma için bk. BOA, *Nâme-yi Hümayûn Defterleri*, nr. 5, s. 583-613; *Muâhedât Mecmuası*, II/1, s. 158-178.

²³ Karlofça antlaşmasının imzalandığı tarihte Silvestro Valier (1694-1700) Venedik Doju idi. Ancak ahidnâme verildiği sıralarda Alvise Mocenigo II (1700-1709) Doj olarak bulunuyordu. Venedik Dojları'nın bir listesi için bk. John Julius Norwich, *Storia di Venezia*, II, İtalya 1982 (s.456'daki liste).

²⁴ Görüşmelerde İngiltere elçisi William Paget ve Hollanda elçisi Jakop Colyer arabulucu idiler. BOA, *Düvel-i Ecnebiye*, nr. 16, s.19.

²⁵ Venedikli diplomat Carlo Ruzzini, Rusya'nın Osmanlılara karşı oluşturulan ittifaka katılmasında aktif rol oynamıştı. Barış görüşmelerinde maiyetinde tercümanı, Mora konusunda uzman olan sekreteri ile Dalmaçya sınırının belirlenmesinde yardımcı olan doktoru vardı. Karlofça'nın yanında Pasarofça ve Uşi görüşmelerinde de yer almış, 1732-

iki taraf arasında temessükler verilmiş, Venedik Doju kararlaştırılan zaman içinde barış şartlarını kabul ettiğini bildirmiş, Osmanlı Devleti de aynı şekilde temessük göndermiştir. Venedik Cumhuriyeti daha sonra büyükelçilik sıfatı ile Lorenço Sorança'yu bir mektup ile İstanbul'a göndererek ahidnâme-yi hümâyûn ricasında bulunmuştur.

Ahidnâmenin sulh şartlarını içeren kısmı 16 maddeden oluşmaktadır. 17. maddeden itibaren selef ahidnâme olarak nitelendirilen daha önce verilmiş olan ahidnâmelerdeki imtiyazlar yenilenmiş veya yeni imtiyazlar ilave edilmiştir. Böylece ahidnâme toplam 33 maddeyi içermektedir. Ahidnâmenin sonunda ahidnâme şartlarına uyulacağına dair yemin edilmiştir. Ahidnâme Evâ'il-i Zilka'de 1112/09-18 Nisan 1701 tarihini taşımakta ve *mahall-i tahrir* olarak Davudpaşa sahrasının adı bulunmaktadır.

İçerik olarak ahidnâme daha önce ifade edildiği gibi iki kısımdan oluşmaktadır. İlk 16 maddelik kısmı sulh şartlarına aittir ve önemli bazı maddeleri şunlardır:

1. Mora yarımadası şehir, kale, liman, palanga, göl, dağ, orman ve arazisi ile tamamen Venedik Cumhuriyeti'ne terk edilecektir.
2. Venedikliler işgal etmiş oldukları İnebahtı kalesini tahliye edecek, Osmanlılar da Preveze kalesini yıkacaktır.
3. Ayamavra adası ile yanındaki küçük ada (Lefkade adası) Venediklilerin olacaktır.
4. Korent körfezinden her iki devlet müştereken faydalanacak ve iki tarafça eşkıyadan korunacaktır.
5. Akdeniz'deki adalar eskiden olduğu gibi Osmanlı Devleti'nin elinde kalacaktır.
6. Venedik'in Zanta²⁶ adası için ödedikleri 1500 altınlık vergi kalkacak ve Mora yakınındaki EGINE adası Venediklilere ait olacaktır.
7. Dalmaçya'da Kinin, Sin, Gabela, Çeklut (Cyelut), Vergorac (Vergoriçe), Varlika (Verlico) ve Zadvariye (Zadvar) kaleleri Venediklilerde kalacaktır.
8. Dubrovnik beylerinin arazisi Osmanlı toprağı ile çevrilmiş olacak ve Venediklilere terkedilen yerlerin burası ile bağlantısı bulunmayacaktır.
9. Kotor taraflarında Nuh ve Resne yine Venediklilerde kalacaktır.
10. Dalmaçya ve Kotor taraflarında hududun tayin edilmesi için vekiller görevlendirilecek ve bu iş iki ay içinde bitirilecektir.

1735 yılları arasında da Venedik Dükası seçilmiştir. Molnár, *Karlofça Antlaşması*, s. 785, 789.

²⁶ Sultan II. Bayezid zamanında, Venedikliler adaya sahip olmakla beraber 500 dukalık haraç ödüyorlardı. 1573 tarihli ahidnâme ile haraç 1500 dukaya çıkarılmış ve 1699'da Karlofça antlaşmasına kadar düzenli bir şekilde ödenmiştir. Momçilo Spremiç, "XV. Yüzyılda Venedik Cumhuriyeti'nin Şarkta Ödediği Haraçlar", (çev. Mahmut H. Şakiroğlu), *Belleten*, XLVII/185, Ankara 1984, s.385.

11. Hudutlarda asayiş bozanlar korunup saklanmayacak, cezalandırılmak üzere iade edilecektir.
12. İki tarafın ellerindeki kaleler tamir edilebilecek, fakat hududa yakın yerlerde yeni kale yapılmayacaktır.
13. Esirlerin serbest bırakılması, mübadelesi, ticaret ve ibadet ile ilgili hususlar selef ahidnâmelerde açıklandığı gibi olacak, Venedikli tüccarlar, savaştan önce imzalanmış olan ticarî ahidnâmelerden yine istifade edeceklerdir.

Sultan II. Mustafa (1695-1703) yukarıdaki maddelerin yanında IV. Mehmed zamanında imzalanan antlaşmada Girit adasını ilgilendiren şartları ve selef ahidnâme olarak nitelendirilen kendi zamanına kadar gelen ahidnâmelerdeki şartları da kabul ederek ahidnâmeyi yenilemiştir.

Ahidnâmenin on sekizinci maddesi, Kandiy kalesinin Osmanlı Devleti'ne, Suda ve İspirlonka palangalarının ise Venedik'e ait olduğunu tekrar etmektedir.

Ahidnâmede selef ahidnâme olarak belirtilen ve yenilenen ortak hususlar şu şekilde özetlenebilir:

Akdeniz'de seyriüseferde bulunan gemilerin durumu: Venedik bayrağı ile dolaşan gemilere ve Venedik tebaasına Osmanlı Devleti tarafından herhangi bir zarar verilmeyeceği, aksi halde zararların tazmin ettirileceği taahhüt edilmekte, ahidnâmeler mütakabiliyet esasları çerçevesinde verildiği için aynı davranış Venedik'ten de beklenmektedir. Venedik gemilerinin, Akdeniz'de korsanlık yapan haramî ve levend gemilerinin saldırısına uğraması durumunda savaşabileceği, ancak esirlerin öldürülmeyerek İstanbul'a gönderilmesi istenmektedir. Osmanlı Devleti'ne ait kadirgaların da başka memleketlerin korsan saldırılarına uğraması halinde Venedik'in bunları kendi liman, kale ve adalarına sığındırmaması gerekiyordu. Korsanlarla ilgili olarak IV. Murad zamanında verilen nişan da yenilenmiştir.

Ticaret ile ilgili hususlar: İki devletin üzerinde hassasiyetle durduğu konulardan biri de ticaret idi. Venedikli tüccarlar, Osmanlı kara ve deniz sınırları içinde serbestçe ticaret yapma hakkına sahip idi. Bu imtiyaz, Mısır İskenderiyesi, Trablusşam ve Beyrut iskelelerine kadar genişlemiş bulunuyordu. Venedik'e ait gemiler, İstanbul ve Boğaz Hisarları önünde arandıktan sonra Gelibolu'da aranmadan ticarî faaliyetlerine devam edebileceklerdir. Mağrip ve diğer yerlere ait tüccarlar da Venedik ve Osmanlı Devleti'ne tabi yerlerde serbestçe dolaşabileceklerdi.

Gümrük resmi ile ilgili hususlar: İstanbul, Beyrut ve Trablusşam iskelelerine Venedik tüccarları tarafından getirilen ve götürülen mallardan alınan gümrük resminin oranı belirtilmemiş, sadece kanunnâmelerde belirtildiği miktar üzerinden alınması ve fazla gümrük talep edilmemesi hususları tekrar vurgulanmıştır.

Müsteminlere tanınan haklar: Ticaret amacıyla gelip giden evli veya bekar olan Venediklilerden haraç talep edilmemesi, Venedikli tacirlerin ölümleri

halinde mallarının balyos aracılığı ile varislerine verilmesi, mahkemelerde Venedikli şahitlerin şهادetlerinin kabul edilmesi, ahidnâmede tekrar edilen hususlardandır. Venedikli tüccarların Osmanlı tebaası ile olan anlaşmazlıklarında kadının davayı dinlemesi, ancak tüccarların tercümanlarının da mahkemede hazır bulunması, Venediklilerin birbirleri ile olan davalarında balyosların yetkili olduğu belirtilmiştir. Kefalet meselesi de sağlam esaslara bağlanmıştır. Balyos ve Venedikli tüccarların başkasının borcundan sorumlu tutulamayacağı, borcun ancak kefillerden alınabileceği konuları tekrar ahidnâme metni içerisinde yer almıştır. Deniz seferlerinde ise gemi reislerinin, taraflara ait yerlere zarar vermeyecekleri konusunda kefil göstermeleri gerekiyordu. Zarar durumunda kefiller, bunu tazmin etmek zorunda idi.

Venedik balyosları²⁷ ile ilgili düzenlemeler: Osmanlı tebaasının balyos ile anlaşmazlığının Divân-ı Hümâyûn'da çözülmesi, Padişahın seferde olması durumunda davanın kaimmakam ve kadı huzurunda görülmesi hususu tekrar edilmiştir. Venedikli tüccarların Bursa'ya ve başka bir yere gitmeleri balyostan alacakları izne bağlanmıştır. Balyosların durum ve konumları ile ilgili bilgilere ahidnâmenin otuzuncu maddesinde ayrıntılı bir şekilde değinilmiştir.

Esirler ile ilgili düzenlemeler: Esirlerin firar etmeleri halinde iade edilmeleri hususu, müslüman olup olmadığına veya din değiştirip değiştirmediğine göre değişiklik göstermektedir. Haramî ve levend gemilerinin Venedik'e tabi yerlerden esir getirip Rumeli, Anadolu ve Mağrib'de satmaları durumunda esirlerin bulunup iade edilmeleri ve levendlerin cezalandırılmalarına karar verilmiştir.

1701 tarihli ahidnâme, diğer ahidnâmelerde bulunmayan veya mevcut hükümlere açıklama getiren şu maddelerle devam etmektedir:

Ahidnâmenin yirmi birinci maddesi, üzerinde önemle durulan esirlerin mübadelesine ayrılmıştır. Buna göre iki tarafın elindeki esirlerin münasip bedel ile değiştirilmesi ve serbest bırakılması öngörülmüştür. Venedik'in aldığı esirler Gördüs'e, Osmanlı Devleti'nin aldığı esirler Eğriboz İskeleyi'ne getirilerek otuzar kırkar mübadele edilecek, eğer elde fazla esir kalırsa onlar da mübadelesiz serbest bırakılacaktır.

Yirmi sekizinci madde, sınır boylarında meydana gelebilecek olaylara değinmektedir. Olayların sınır zabitleri aracılığı ile hak ve adalet üzere çözümlenmesi, ancak bu mümkün olmadığı takdirde doğru bir şekilde iki tarafın yetkililerine bildirilmesi gerekiyordu.

Yirmi dokuzuncu madde denizlerde seyrüsefer ve ticaret serbestliğine tekrar işaret etmektedir. Venediklilere ait gemilerle ticaret amacı ile gelip gidenlerin esir edilmemeleri konusunda özellikle Cezayir, Tunus, ve Trablusgarb ocaklarına gerekli uyarıların yapılması karara bağlanmıştır.

²⁷ Koruyucu anlamına gelen balyos (bailos veya balyoz), Venedik Cumhuriyeti'nin Osmanlı Devleti nezdindeki daimî temsilcisidir. Balyosların görev ve faaliyetleri hakkında bk. Şakiroğlu, "Balyos", *DİA*, V, İstanbul 1992, s. 43-47.

Otuzuncu maddede balyosların yalnız ya da maiyetleri ile İstanbul'da üç yıl ikametleri ve Venedik beylerince görevlendirilmediği konularda zorlanmaması konuları tekrar edildikten sonra, balyos, konsolos ve tercümanların giyecek ve içecekleri için hediye olarak veya para ile getirttikleri mallardan gümrük, bâc, kassabiyye ve masdariyye alınmaması kabul edilmiştir. Ayrıca Venedikli tüccarların işlerini takip etmek üzere tayin edilen konsolosların balyos ile ilişkilerine açıklık getirilmiştir. Konsolos ve tercümanlarla anlaşmazlığı olanların davaları İstanbul'da görülecektir.

Otuz birinci madde, Venediklilerin ayinlerini serbestçe yapma, kilise ve manastır gibi ibadet yerlerini tamir etme, Kudüs'teki eski ziyaret yerlerine rahatça gelip gitmelerine izin vermektedir.

Otuz ikinci madde, Venedikli tüccarların ticaretle ilgili davalarının görülmesinde mahkemelerde olduğu gibi mübaşire ve çavuşa %2 akçe resim vermelerini, Venedikli tüccarlardan ve gemi reislerinden birisinin Osmanlı ülkesinde müslüman olması durumunda gemi ve içindeki malların Venedik'e ait olduğu ispatlanır ise balyos ve konsoloslar aracılığı ile sahiplerine gönderilmesini öngörmektedir.

Otuz üçüncü madde, Venediklilerin ticaret yaptıkları yerlerde ödeyecekleri gümrük ve diğer vergilerden bahsetmektedir. Venedikliler İstanbul, İzmir, Kıbrıs, Tarbluşşam, Mısır İskenderiyesi, Halep vs. şehir ve limanlarında alışveriş yaparlardı. Bu iskele ve limanlara getirdikleri ve alıp götürdükleri mallardan kanunlarda belirtildiği miktar kadar gümrük resmi alınması, fazla gümrük talep edilmemesi, getirdikleri nakit akçeden ise gümrük alınmaması vurgulanmıştır. Tüccarlar, ancak iskeleye çıkardıkları mal kadar gümrük ödeyeceklerdi. Tüccarlar, gümrük resminin ödendiğini gösteren eda tezkiresini aldıktan sonra istedikleri iskele ve limanlarda mallarını satabileceklerdir. Ancak gemiler, limandan ayrılırken 300 akçe selametlik resmini ödemek zorunda idiler. Venedik Cumhuriyeti'nin bayrağı ve gemileri ile Osmanlı memleketinde ticaret yapan Venedikli veya diğer memleket tüccarları, gümrük alınan mallarından balyoslara ve konsoloslara konsiliyyat adı verilen kotimo hakkını vermek durumunda idiler. Ticaret işleri, emniyet içinde ahidnâmeye uygun olarak Osmanlı Devleti'nin koruması altında devam edecektir.

Ahidnâmede mevcut olan maddelerin açıklığa kavuşturulması ve son şeklini alması ancak Karlofça antlaşmasının imzalanmasından sonra yürütülen bir dizi faaliyet sonucunda gerçekleşmiştir. Hatta ahidnâmenin verilmesinden sonra bile, Venedikli tüccar ve görevliler, imtiyazlarını kullanmada engel ile karşılaşınca, yeni alınan kararlar ve ilgililerin uyarılması ile sorunlar giderilmiştir. Şöyle ki; Karlofça antlaşmasının imzalanmasında Venediklilerin temsilcisi olan Loranzo Soranzo, barıştan sonra elçi olarak İstanbul'a

gönderilmişti²⁸. Elçi, İstanbul'a yerleştikten sonra hemen görevine başlamış ve bir takım usulsüzlüklere hükümetin dikkatini çekmişti²⁹.

Karlofça antlaşmasında esirlerin mübadelesi hakkında yer alan hüküm gereğince, ilgililere emirler gönderilmiştir. Buna göre Kaptan-ı derya Vezir Hüseyin Paşa'nın Venedik Kaptanı ile haberleşerek, esirleri deftere kaydettirmesi ve esirlerin ne şekilde serbest bırakıldığını İstanbul'a bildirmesi gerekiyordu³⁰. Bir başka nişân-ı hümâyûnda Draç gibi Arnavutluk'a bağlı iskelelere, Venedik bayrağı ile gelen tüccarların ticaret ve diğer işleri ile ilgilenmek üzere bir konsolos tayin edildiğinden bahsediliyor, konsolusun hak ve imtiyazları sayılarak, ahidnâme şartlarına uyulması emrediliyordu³¹.

Venedik elçilerinin yanında görevli tercümanların muafiyetleri ve imtiyazları, ahidnâmenin verilmesinden sonra yazılan başka bir nişân-ı hümâyûn ile de tasdik edilmiştir. Buna göre tercümanlar, oğulları ve hizmetkârları haraç, avarız ve kassabiyye akçesi ile diğer bütün resimler ve tekalif-i örfiyyeden muaf idiler. Kendilerine ait her türlü yiyecek, içecek, giyecek ve ev eşyasından gümrük, resim ve bac alınmayacaktır. Tercümanlara da konsoloslarda olduğu gibi ülke içinde seyahat serbestisi tanınmıştır³².

İki devlet arasındaki ilişkilerde, sınırlar konusu da önem taşımaktadır. Karlofça antlaşmasında iki devlet arasında kağıt üzerinde çizilen sınırları tespit etmek üzere bazı çalışmalar yapılmıştır. Bu amaçla İbrahim Sami Efendi Dergâh-ı âlî kapıcı başılığı ile Osmanlı-Venedik sınırının çizilmesi için tayin edilmiştir. Venedik tarafından ise, bu iş için General Konto Marsli sınır vekili

²⁸ Loranzo Soranzo'nun elçiliği ile ilgili olarak Venedik Doju Silvestro Valier, Padişah'a ve sadrazama mektup göndermişti (BOA, *Name-i Hümâyûn*, nr. 5, s.475-476 ve 476-477). Osmanlı Devleti de elçinin emniyet içinde İstanbul'a ulaşması için yol üzerindeki ilgililere gerekli talimatları vermişti [BOA, *Düvel-i Ecnebiye*, nr. 16, s. 30/6 (Evâsıt-ı Zilhicce 1110/10-19 Haziran 1699 tarihli hüküm)].

²⁹ İstanbul'a ticaret amacı ile gelen Venedikli tüccarlardan yerleşmedikleri takdirde, ahidnâmeye aykırı olarak cizye talep edilmemesi için İstanbul ve Galata kadılarına gönderilen Evâsıt-ı Zilhicce 1111/30 Mayıs-08 Haziran 1700 tarihli hüküm: BOA, *Düvel-i Ecnebiye*, nr. 16, s. 32/18.

³⁰ Kapudân-ı deryâ Vezir Mezemorta Hüseyin Paşa'ya gönderilen Evâhir-i Zilhicce 1111/09-17 Haziran 1700 tarihli hüküm: BOA, *Düvel-i Ecnebiye*, nr. 16, s. 33/20.

³¹ Evâhir-i Muharrem 1112/08-17 Temmuz 1700 tarihli nişân-ı hümâyûn: BOA, *Düvel-i Ecnebiye*, nr. 16, s. 33-34/25. Venedik gemileri ve bayrağı ile ticaret yapan tüccarlardan gümrük ve konsiliyyat resminden sonra ahidnâme şartlarına aykırı olarak Fransa ve Hollanda konsoloslarının bac vergisi talep etmeleri karşısında, bunun önlenmesi için Evâsıt-ı Rebiülâhır 1113/15-24 Eylül 1701 tarihli Draç ve Mızrak kadılarına gönderilen hüküm: BOA, *Düvel-i Ecnebiye*, nr. 16, s. 40/54.

³² Evâhir-i Ramazan 1113/19-28 Şubat 1702 tarihli nişân-ı hümâyûn: BOA, *Düvel-i Ecnebiye*, nr. 16, s. 43/63.

olarak görevlendirilmiştir. Sirem, Bosna ve Temeşvar taraflarında sınırlar tespit edilerek tarafların hududnâme defterlerine kaydedilmiştir³³.

3. SONUÇ

İnişli-çıkışlı bir grafik çizen Osmanlı-Venedik ilişkilerinde Osmanlı Devleti 1699 Karlofça antlaşması ile tarihinde ilk kez toprak kaybına uğrarken Venedik, Osmanlılara karşı ilk kez başarı ile bir savaşı noktalyordu. Mora yarımadası ile Dalmaçya'da bazı kalelere sahip olan Venedik için esasında önemli olan, toprak kazanmak veya kaybetmekten çok, ticari çıkarlar idi. Nitekim her savaş sonrasında veya hükümdar değişikliğinde yenilediği ahidnâmeler ile bu çıkarlarını geliştirerek devam ettiren Venedik, aynı tutumu Karlofça barışının hemen sonrasında yenilediği 1701 tarihli ahidnâme ile de sürdürmüştür. Ahidnâmede, iki devlet arasındaki ilişkilerde önem arz eden deniz hukuku, ticaret, korsanlık, esir mübadelesi, sınır sorunları ve müstemmin tüccarların hak ve hukuku konularına açıklık getirilmiş, yeni düzenlemelerle sorunlar en aza indirilmiştir. Venedik, Osmanlı ülkesi sınırları içinde ticaretle bulunan tüccarlarının haklarını elçi ve konsolosları aracılığı ile kontrol edip, ahidnâmede elde ettiği imtiyazların sıkı takipçisi olmuştur.

KAYNAKLAR

* Arşiv belgeleri dipnotlarda gösterildiği için kaynaklara tekrar dahil edilmemiştir.

Çelebi, Hacer, “XVII. Yüzyıl Sonlarında Mora'nın Venedikliler Tarafından İşgali”, *Türkler*, 9, Ankara 2002, s. 773-782.

Dağlı, Yücel-Cumhure Üçer, *Tarih Çevirme Kılavuzu*, IV, Ankara 1997.

Delilbaşı, Melek, “Ortaçağ'da Türk Hükümdarları Tarafından Batılılara Ahidnâmelerle Verilen İmtiyazlara Genel Bir Bakış”, *Belleten*, XLVII/185, Ankara 1984, s. 95-103.

Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara 1986.

Gökbilgin, M. Tayyib, “Venedik Devlet Arşivindeki Türkçe Belgeler Koleksiyonu ve Bizimle İlgili Diğer Belgeler”, *Belgeler (Türk Tarih Belgeleri Dergisi)*, V-VII/9-12, Ankara 1971, s. 1-151.

³³ Karlofça antlaşmasından sonra tespit edilen Osmanlı-Venedik sınırları konusunda geniş bilgi için bk. BOA, *Düvel-i Ecnebiye*, nr. 17, 1112/1700-1701 tarihli Venedik Hududnâme Defteri; karşılaştırma için bk. *Muâhedât Mecmuası*, II/1, s.217-272.

Gülsoy, Ersin, *Girit'in Fethi ve Adada Osmanlı İdaresinin Tesisi (1645-1670)*, (Marmara Üniversitesi Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 1997.

İnalcık, Halil, “İmtiyâzât”, *EP*, II, Leiden 1971, s.1179-1189.

Kaçan, Meryem, *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Osmanlı-Venedik Ahidnâmeleri*, (Marmara Üniversitesi Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1995.

Kütükoğlu, Mübahat S., “Ahidnâme”, *DİA*, I, İstanbul 1988, s.535-540.

Molnár, F. Mónica, “Venedik Kaynaklarında Karlofça Antlaşması: Diploması ve Tören”, (çev. Gökçen Sert), *Türkler*, 9, Ankara 2002, s. 783-791.

Muâhedât Mecmuası, II/1, İstanbul 1294.

Norwich, John Julius, *Storia di Venezia*, II, İtalya 1982.

Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, II, İstanbul 1983.

Spremiç, Momçilo, “XV. Yüzyılda Venedik Cumhuriyeti'nin Şarkta Ödediği Haraçlar”, (çev. Mahmut H. Şakiroğlu), *Belleten*, XLVII/185, Ankara 1984, s. 363-390.

Şakiroğlu, Mahmut H., “Balyos”, *DİA*, V, İstanbul 1992, s. 43-47.

Şakiroğlu, Mahmut H., “1503 Tarihli Türk-Venedik Antlaşması”, *VIII. Türk Tarih Kongresi*, III, Ankara 1983, s. 1559-1569.

Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul 1987.

Tukan, Cemal, “Girid”, *İA*, V/1, İstanbul 1955, s.791-804.

Turan, Şerafettin, *Türkiye-İtalya İlişkileri Selçuklular'dan Bizans'ın Sona Erişine*, I, İstanbul 1990.

Uzunçarşılı, İ. Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, III/1; III/2, Ankara 1988.

Witteck, Paul, *Menteşe Beyliği*, (çev. Orhan Şaik Gökyay), Ankara 1986.

Zachariadou, Elizabeth A., *Trade and Crusade Venetian Crete and The Emirates of Menteshe and Aydın (1300-1415)*, Venice 1983.

